

3€

+1€

príloha

vertigo

4/2023

Žadan
Siedykh
Ghazaryan
Halter
poetky
Soboň

Vertigo 4/2023

časopis o poézii a básnikoch

#vlastenky-a-vlastenci #rukopisy-in-medias-res

#damska-volenka

- Serhij Žadan **Počúvať vesmír, dýchať hmlu** 2
Ján Gavura – Anna Siedykh „Prekonaním strachu získame veľa ľahkosti a slobody. Vznikne priestor pre lásku.“ 5
Anna Siedykh **Z rukopisu Cudzinečnosť** 9
Ján Gavura – Anahit Ghazaryan **V znamení postpamäti** 14
Anahit Ghazaryan **Z cyklu Arménsko** 17
Laura Kladeková **Ako čistíme škvrny** (Ad María Sánchez a jej *Polný zázpisník*) 23
Ján Gavura – Jürg Halter „Budúcnosť kultúrneho pesimizmu vidím ružovo!“ 28
Jürg Halter **Z rukopisu Spoločný jazyk** 30
Eva Urbanová **Z histórie slovenského haiku** 32

Naučil som sa všetky slová a porozkladal ich, aby som zložil jedinú: vlast'

- Ladislav Drozdík **Cesta básnika Mahmúda Darwíša** 40
Mahmúd Darwíš **Z rukopisu Akoby som sa radoval** 45
Ján Gavura **Netúchnúci spev Magžana Žumabaja** 49
Magžan Žumabaj **Z knihy Iba Slnko poslúcham** 50

Dámska volenka

- Judita Kaššovicová **Štvorveršia z dobrej adresy** 54
Maja Jakubeková **Spoluvytie a iné básne** 56
Daniela Kováčiková **Grand Human a iné básne** 58
Romana Kališová **slovo ja a iné básne** 61

Sabine Haupt **Hodina duchov** 66

Recenzie

- Zuzana Balenčin **Panteizmus, palimpsest, podstata písania, prežitie...** 70
(Mila Haugová *Dokonalé zvierá (nie)*)
Zuzana Jediná **Stopy odtlačené v čase** 73
(Lenka Šafranová *Čas objaviteľníkov*)
Mária Regecová **Hypersenzibilita subjektu vo vojnovnej zóne** 75
(Anna Ondrejková *Strmina*)
Patricia Havrila **Klasické formy v modernom šate** 77
(Risto Vasilevski *Srdce kruhu*)
Martin Makara **Polemicky vpred** 79
(Vladimír Barborík – Magdalena Bystrzak: *Modernizácia kritikou: Hamaliar, Chorváth, Bor, Matuška*)

Z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Supported using public funding by Slovak Arts Council.

u. fond na podporu umenia **f . a . c . e**

Vedecké texty publikácie prechádzajú recenzným posúdením.

Vydáva OZ FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania.

Šéfredaktor doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD.

Zástupca šéfredaktora Mgr. Lenka Šafranová, PhD.

Redaktori Mgr. Mária Klapáková, PhD., Mgr. Katarína Hrabčáková, PhD., Mgr. Peter Trizna, PhD. a Mgr. Martin Makara

Dizajn a grafická úprava Mgr. art. Mária Čorejová, www.mariacorejova.sk

Ilustrácie Mgr. art. Kristína Soboň

Sídlo vydavateľa a adresa redakcie FACE, Cintorínska 20, 08216 Fintice

IČO vydavateľa 42232031, **web** www.myface.land, **email** vertigoforum@gmail.com, contact@myface.land

Tlač Viena, s. r. o., Textilná 4, 040 12 Košice. Ročník 11.

Vychádza 4 x ročne a jedno číslo špeciál.

Číslo vyšlo v januári 2024

ISSN 1339-3820

EV 4837/13

ISSN 1339-3820

foto Frankfurter Buchmesse

Serhij Žadan

Už niekoľko rokov sa k medzinárodne uznávaným ukrajinským spisovateľom radí Serhij Žadan (1974), ktorý nielen tvorbou, ale aj osobným príkladom odzrkadľuje súčasnú realitu Ukrajiny. V oboch vystihuje podstatu ľudského zápasu o slobodu, a hoci nie je priamym účastníkom bojov proti ruským okupantom, je im tak nablízku, že zo svojho činžiaku na 18. poschodí vidí, ako jeho rodné mesto Charkiv ostreľujú nepriateľské rakety. Ak práve neplní svoju literárnu a kultúrnu misiu, pomáha vo vzdorovaní nepriateľom napríklad aj tým, že odváža padlých ukrajinských vojakov, aby ich mohli dôstojne pochovať.

Na svojich verejných vystúpeniach po celej Európe vysvetľuje zložitosť situácie na Ukrajine a demaskuje niektoré vžitá názory, ktoré stav na

Ukrajine komplikujú ešte viac. „Keď hovoríme o mieri zoči-voči tejto krvavej, dramatickej vojne, ktorú rozpútalo Rusko, niektorí ľudia nechcú uznať jednu jednoduchú skutočnosť: bez spravodlivosti nie je mier.“ Oponuje tiež tým, ktorí by vojnu chceli urovnať za každú cenu a v čo najkratšom čase. To, čo sa aktuálne javí ako zmrazený konflikt, sú podľa Žadana iba tikajúce bomby pod rúskom politických kompromisov. Na radu niektorých Európanov, aby sa vzdali, pretože obrana je prejavom militarizmu a radikalizmu, Žadan odpovedá: ľudia, ktorí sa takto „usilujú ostať vo svojej komfortnej zóne, jednoducho prekračujú hranicu etiky“. Pristúpenie na materiálne výhody a falošné vyhliadky pacifizmu by sa vypomstili nielen Ukrajincom, ale dotkli by sa celého sveta a najvýraznejšie práve Európy.

Počúvať vesmír, dýchať hmlu

Prehrávač

Saša, tichý opilec, ezoterik, básnik.
Celé leto presedel v meste.
Keď sa začala strelba – bol v šoku.
Začal sledovať správy, potom s tým prestal.
Chodí po meste, prehrávač nevypína.
Počúva rôznych dinosaurov,
potkýna sa o spálené autá a
roztrhnuté telá.

Ostávajú nám z celej histórie,
zo sveta, v ktorom sme žili,
slová a hudba niekoľkých geniálnych
ľudí, ktorí sa nás márne snažili
vystrihať, snažili sa nám čosi vysvetliť,
ale nevysvetlili nám nič, nikoho nezachránili.
Ležia na cintorínoch,
z ich geniálnych hrudných košov
teraz rastú kvety a tráva.
Neostalo nič iné –
iba hudba, iba spev, iba hlas,
ktorý nás núti milovať.

Túto hudbu nemusíš nikdy zastaviť.
Môžeš počúvať vesmír so zatvorenými očami.
Premýšľať o veľrybách v nočnom oceáne.
Nič viac nepočuť.
Nič viac nevidieť.
Nič viac necítiť.
Okrem zápachu, samozrejme.
Okrem mŕtvolného zápachu.

Žadan je básnik, prozaik, hudobník, kultúrny a politický aktivista a jeho spisovateľská aj diplomatická misia nachádza širokú odozvu. Príbúdajú početné ocenenia, ktoré skladajú hold jeho literárnemu majstrovstvu alebo ľudskej odvahe. V slovenčine sú dostupné dve diela, próza *Internát* (Интернат, 2017), ktorá vyšla v roku 2023 vo vydavateľstve Absynt, a výber zo Žadanovej ostatnej básnickej zbierky *Žalm letectva* (Псалом авиации, 2021) doplnený o nové básne, ktorý do literárneho zozbierača *Žalm letectva* s názvom *Dýcham hmlu* (2024) vybrala a preložila Valéria Juríčková.

.....

Ešte jeden pokus presvedčiť oheň.
Ešte jedna šanca hovoriť úprimne.
Ťah tepla, ktorý naplňa komíny vedomia,
svetlo, ktorým žiaria ženské tváre vo sne -
čo vás unavuje,
čo vám dáva silu horieť?
Svet je najlepšie miesto pre úprimnosť.
Úprimnosť vyvoláva ľútosť,
ale nevyvoláva pochopenie.
S úprimnosťou si nikto nevie dať rady.
Úprimnosť je ako rým – kto teraz dokáže
nájst' rým k slovu nežnosť tak,
aby sa čitateľovi zastavilo srdce pred úžasom poznania?
Svet je viac prispôsobený k zdržanlivosti a odvahe.
Svet stojí na neprečítaných nočných správach.
Zažínajú sa ohne, prerážajú
čiernu temnotu ľudskej únavy.
Kto bude popierať to, čo je zjavné –
máme dostatok svetla, aby sa noc cítila
nesvoja, keď nás začuje...
Lúbime tak zúfalo,
že smrť bude zničená, keď zazerá do okna
ako vták počas zimy.
Oheň, oheň ako farba očí človeka,
ktorého opúšťaš,
ako materské znamienko na pleci,
ako prvý nádych uprostred sna v temnote,
ako pohyb za teplom, ako vtláčanie sa do tela toho,
kto ťa zobudil uprostred noci.
Oheň, ktorý osvetľuje plafóny a chodby,
oheň, ktorý formuje krajinu temnoty,
oheň tvojho odporu a umierania,
oheň, ktorý ťa otvára ako
knihu cirkevných piesní.
Oddanosť a otvorenosť,
poznatie teplých dlaní ako prečítanie rukopisu,
odveká pripravenosť deliť sa teplom,
deliť sa jazykom –
štedro,
ale šetrne.

12. februára 2023

Preložila *Valéria Juričková*

„Prekonaním
strachu získame veľa
ľahkosti a slobody.
Vznikne priestor
pre lásku.“

foto Laura Dímova

Anna Siedykh

Rozhovor Jána Gavuru s Annou Siedykhovou

JG: Anka, v tvojom životopise sa už dlhší čas prelínajú ukrajinské a slovenské miesta. Priblíž nám trochu svoju životnú cestu.

AS: Na Slovensko som prišla študovať. Už počas štúdia som začala dobrovoľničiť v kultúrnej oblasti a užšie spolupracovať so slovenskou literatúrou. Veľmi som si ju obľúbila a uvedomila som si, že konečne prišiel čas na literárne štúdium, o ktorom som snívala.

Potom som sa rozhodla vrátiť do Kyjiva a nastúpiť na Kyjivo-Mohyljanskú Akademiю, kde máme jednu z najsilnejších škôl literárnej vedy. Bol to môj dlhodobý sen a niekedy stále neverím, že som ju absolvovala. Na univerzite máme silnú literárnu komunitu, spoznala som veľa skvelých prekladateľov, prekladateľky, básnikov a poetky. Jedna moja spolužiačka prekladá z nemčiny a jidiš, ďalší spolužiak zo staroseverčiny a dánčiny. Neskutočne ma inšpirovali a rada som rástla spolu s nimi. Štúdium však prerušila totálna rusko-ukrajinská vojna. V tej neistote som dostala možnosť študovať na katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy na Univerzite Komenského v Bratislave. Nikdy nezabudnem na tú skvelú skúsenosť, láskavosť vedenia, ale aj odbornú vášeň prednášajúcich. Literárnu vedu som úspešne dokončila v Kyjive, hoci len online, a obhájila diplomovku o individuálnej a kolektívnej pamäti v dielach Pavla Viličkovského a Sofie Andruchovej. Lásku k literárnemu štúdiu pamäti mám doteraz a rada v tom pokračujem.

Čiže cestu mám celkom chaotickú a náročnú, ale ukrajinčina a slovenčina sú mojím spôsobom do mňa vrastené. Mám k nim intímny a láskavý vzťah. A stále hľadám slová v oboch jazykoch.

JG: Keď už sme pri tvojej osobnej genéze, priblížme si tiež tvoje literárne pôsobenie. Venuješ sa poézii, prekladu, recenzii a kultúrnemu manažmentu. Správne môžeme predpokladať, že najdôležitejšie miesto má poézia? Čo pre teba teda znamená básnická tvorba?

AS: Od začiatku vojny stále veľa pracujem. Najviac času sa venujem práve kultúrnemu manažmentu a táto činnosť zo mňa veľa berie. Hoci mi aj oveľa viac dáva – vďaka nej spoznávam ľudí, s ktorými často vediem dôležité a vzácne rozhovory. Som neskutočne vďačná, že tú prácu mám. Hlavne možnosť otvárať slovenskému publiku ukrajinskú kultúru.

Poézia je však stále so mnou. Buď vo vrecku, alebo v zápisníku, poznámkach na mobile či v notebooku. Píšem od malička, rýmovať ma učila moja starká, ktorá tiež niekedy písala básne, pre seba. Vojna zmenila moju poéziu a slová, zmenila aj moje vnímanie poézie. Teraz je pre mňa skoro sakrálnou činnosťou, viac a viac si uvedomujem zodpovednosť a silu slov. Momentálne je pre mňa písanie hľadáním. Hľadaním slov vo tme. Hľadaním ciest. Hľadaním možnosti uchopiť lepkavý a hustý svet okolo nás, plný temnoty.

JG: Zaradila si sa do početného radu spisovateľov, ktorí sa ocitli v inej krajine a museli sa vyrovnat s novou spoločnosťou. Zažívajú – ako si to presne pomenovala – „cudzinečnosť“. V tvojom prípade sa tento stav dostal na ďalšiu, hlbšiu úroveň: slovenčinu si prijala ako svoj druhý básnický jazyk. Ako sa tento proces postupne rodil? Aké je to pre teba písať paralelne v dvoch jazykoch, kedy a čo zaváži, že sa rozhodneš pre jeden alebo druhý jazyk?

AS: Mám pocit, že v slovenčine cítim väčšiu slobodu. Viem, že som tu stále cudzia a mám slobodu skúmania a zároveň akoby aj nárok na chyby. Rada v slovenčine experimentujem. V ukrajínčine sa veľa vecí bojím. Po začiatku totálnej vojny cítim oveľa viac zodpovednosti za slová, ktoré volím, a spôsob, ktorým sa prihovám. Oveľa viac hľadám slová, stále som nespokojná a neistá, stále mi niečo vadí, aj keď báseň viackrát zeditujem. Cítim, že sa moja poetika a môj prístup v ukrajínčine niekam vyvíja a vôbec neviem, kam ma tie zmeny zavedú.

Zároveň to neznamená, že nepracujem veľa so slovenskými textami. Stále veľa pochybujem, nemám veľkú istotu.

Čo sa voľby týka – často sa riadim hudbou. Jednoducho mi verše zaznejú v tom či inom jazyku oveľa lepšie. Zrazu sú slová a písmená v takom poradí, v akom by som ich chcela. A keď to skúsím preložiť – všetko pokazím. V zbierke *Cudzinečnosť* som sa viacej usilovala isté veci povedať. Často na rovnaké veci nazerám inou skúsenosťou – ako Ukrajinka a ako emigrantka, ako človek, čo prežíva vojnu, a cudzinka, „svoja“ a cudzia.

JG: V tvojej poézii sústredeného pozorovania a intenzívneho prežívania sa ti darí odhaľovať mnohé skryté javy a súvislosti. V dôležitej básni *mytológia krajiny* zrkadlíš reakcie slovenského okolia na tvoju dokonalú adaptáciu: „*tak pekne rozprávaš po slovensky / ani prízvuk nemáš / ani náznak na prítomnosť minulosti / možno len podľa priezviska / by sa dal odhaliť netunajší pôvod.*“ Ako si kultivuješ slovenský jazyk? Nejde zdokonaľovanie sa v jednom jazyku na úkor tvojej rodnej ukrajínčiny?

AS: Slovenčinu kultivujem čítaním a intímnymi rozhovormi s blízkymi priateľmi a priateľkami. Zdokonaľovanie v slovenčine mi raz za čas ukradne nejaké ukrajinské slovo, ale neberiem to ako problém. Skôr mi slovenčina dáva, ako berie. Oveľa viac rozumiem aj iným slovanským jazykom. Obohacuje ma. Otváram pre seba prelínanie slovenčiny a ukrajinských dialektov, v ktorých som rástla. Je mi určitým spôsobom blízka.

JG: Študovala si na Slovensku masmediálnu komunikáciu a literárnu vedu, prišla si do kontaktu so slovenskou umeleckou scénou. Čím ťa zaujala? Našla si si autorov či autorky, ktorí ti, ako sa hovorí, prirástli k srdcu? Je v slovenskej poézii, literatúre a umení, čo inde alebo aspoň na Ukrajine nie je?

AS: Písala som diplomovku o Pavlovi Vilikovskom a jeho prózu milujem. Pamätám si, ako som *Letný sneh* čítala pred šiestimi rokmi, podčiarkovala a prekladala som vtedy každé druhé slovo a vtedy ma očaril zvuk jeho jazyka. Po šiestich rokoch som stále očarená – hĺbkou, údernosťou viet a poetikou jeho prózy.

foto Maryna Syrovatka

Okrem toho mám neskutočne rada *Piatu lod'* od Moniky Kompaníkovej, *Šeptuchy* Alenky Sabuchovej, niektoré poviedky Jána Johanidesa a Rudolfa Slobody, prózy Alty Vášovej o pamäti, *Med pamäti* od Jána Púčka... určite som na niečo zabudla. Samozrejme, rada čítam aj slovenskú poéziu. Napríklad mám rada *Utaté ruky* od Fabryho. Keď som počas štúdia chvíľku bývala v Kyjive, tak som ho rada prekladala, aby som nezabudla slovenčinu. Zo súčasných mám najradšej poéziu Márie Ferenčuhovej, Dominiky Moravčíkovej a Michala Talla. Naposledy som však našla silné spojenie so zbierkou Mirky Ábelovej *Dom* – mám podobné pocity, že ma chce byť vyhnat' preč a rozpadáva sa.

Ukrajinská a slovenská literatúra majú podobnú lásku k prírode, mytologickosti a objavovaniu magického realizmu. Rada hľadám podobnosti aj v našich postmoderných. Viackrát som počula, že na Slovensku ešte nevznikol veľký román a hovorilo sa to ako niečo skôr negatívne. Mne sa ale páči to, ako slovenská literatúra pracuje s krátkou formou. Veľa ukrajinských autorov a autoriek často chcú zrazu napísať dlhý román a nie vždy to dopadne dobre. Slovenská láska k výstižným formám ma získala.

JG: Aj keď do tvojej poézie intenzívne vstupuje ľudská tragédia vojnovaj Ukrajiny, ešte zreteľnejšie cítiť, že sa poéziou usiluješ dostať hlbšie k sebe, k svojej jedinečnosti a od nej sa potom odvíjajú otázky na „cudzinečnosť“. Čo si pri tomto ponore zistila? O sebe, človeku, možno o tejto nešťastnej vojne?

AS: V skutočnosti som neobjavila nič nové. Všetko už bolo povedané, musela som si ale veľa veci zopakovať a viac sa s nimi zžiť.

Vojna prevrátila vo mne veľa vecí. Teraz, keď odpovedám na túto otázku, bojovník alebo bojovníčka ukrajinskej armády umiera od ruskej strely. Strely, na ktorú niektorí ľudia neveria, ako neveria na to, že práve Rusko vojnu začalo. Či má slovo v takejto situácii vôbec nejakú váhu?

Vojna mi ukazuje, že niekedy je tma natoľko hustá, že sa dá ťažko pomenovať. Zároveň jej ťažká prítomnosť neznamená potrebu mlčania. Práve naopak. Musíme hovoriť o traumách, ponárať sa do histórie a chrániť pamäť. Pamäť je krehká a prchavá. Je dôležité, aby sme si ju udržali. Rusko-ukrajinská vojna a celkovo rusko-ukrajinské vzťahy sú príkladom toho, ako pamäť kradnú, ako kradnú hlas.

Musíme sa naučiť počúvať a naučiť sa rozprávať, pretože strácame možnosť porozumenia. Musíme sa znovu zamilovať do jazyka, veriť mu viac, pustiť ho bližšie k sebe. Menovať všetko – hlavne sa snažiť zachytiť to nepomenovateľné. Lebo len vtedy začne existovať naozaj a len vtedy s nim vieme v spoločnosti narábať.

Zároveň sa musíme zbaviť strachu. Mám ho v sebe veľa. Najmä strachu z písania, preto ma budúca existencia tejto zbierky stále prekvapuje.

Zbaviť sa strachu z minulosti a z našich traum, ktoré nás robia tichými, pohodlnými a prispôsobivými. Strach z Druhého, z neznámeho. Nebáť sa hovoriť o desivých stránkach ľudskosti. Prekonaním získame veľa ľahkosti a slobody. Vznikne priestor pre lásku.

JG: Slovenská poézia v tebe získava nový hlas. Vďaka „cudzinečnému“ prístupu je to tiež hlas výnimočný, aký si slovenská literatúra sama nedokáže vytvoriť. Dochádza pri splývaní so slovenským prostredím aj k oddialeniu sa od tvojho domáceho ukrajinského prostredia? Ak je národná identita založená sa skúsenosti a prežívaní, ako je to s tebou teraz?

AS: Dlho mi trvalo, kým som si uvedomila, že Slovensko zo mňa neberie, ale mi pridáva. Nekradne z mojej identity nič. Som stále Ukrajinka. Myslím si, že národnú identitu mi slovenská skúsenosť prehlbila – milujem svoju krajinu ešte viac ako predtým. Chýba mi ako nejaký blízky člen rodiny. Som stále súčasťou ukrajinských kontextov a stále sa cítim na Slovensku ako cudzinka. Hoci Slovensko beriem ako svoj druhý domov. Hreším tým, že si k určitým priestorom a ľuďom vytváram príliš intímny, dôverný vzťah. Potom mi všade bolestne chýbajú. Už nie som ja ani bez kyjivských knihkupectiev a preplnených ulíc, ani bez bratislavských električiek a ranného víkendového prázdna. Neexistujem rovnako bez slovenčiny, ako neexistujem bez ukrajinčiny.

Z rukopisu *Cudzinečnosť*

chcela by som rozprávať o starkej, o jej mäkkých dlaniach
ako sme obe vstávali za tmy v nočných košeliach bosé
ako sa ich nohy strácali v čiernej tráve zbierali vodné perly
ako sa telo tichého dievčatka pokojne ponára
do záhradnej vane obklopenej čerešňami marhuľami slivkami
ako jej černejú prsty od orechovej mladosti
nechty od skúmania tvrdosti pôdy

stojí v pamäti zahalená do bielych závesov pádu lupeňov
z prastarej višne
pozerá dopredu pripravená na objatie neistoty sveta

namiesto toho sú však moje slová zakaždým ťažšie
odvejú sa do spleti údernej pravdy
a padajú padajú padajú ako bomby